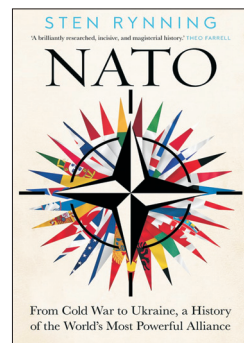

Sten Rynning

NATO:

From Cold War to Ukraine, a History of the World's Most Powerful Alliance

(New Haven and London, Yale University Press, 2024.
ISBN 978-0300270112)

A Yale University Press 2024. április 9-én – az Észak-atlanti Szerződés Szervezete alapításának 75. évfordulóján – jelentette meg „A világ legerősebb szövetségének története a hidegháborútól Ukrajnáig” című könyvét. A szerző Sten Rynning, a Dél-dániai Egyetem professzora, a NATO egyik kiemelkedő szakértője napjainkban. Számos publikációja és könyve jelent meg a NATO történetének különböző aspektusairól és jelenkori politikai vonatkozásairól.¹ Rynning egész pályafutása során kapcsolatban állt a politikai döntéshozókkal, akiknek NATO szakértőként javaslatokat fogalmazott meg arra vonatkozóan, hogy a tagállamok miként tudnak megbirkózni a Szövetséget és annak biztonságát, stabilitását érintő kihívásokkal.

Az olvasó a NATO történetét elemző, értékelő kutató könyvét tartja a kezében. Ez egy többéves kutatás eredménye, amely a nemzetközi politikai eseményekre, mérföldkövekre összpontosítva, elsődleges forrásokat felhasználva foglalja össze a NATO 75 éves történetét. A kiadó elegáns könyvborítóval jelentette meg a könyvet, középen a NATO szimbóluma – az iránytű, körben pedig az egyes tagországok zászlói láthatók, mint az iránytű sokfelé ágazó irányai, amik egy közös pontból – a közös biztonság megteremtéséből – indulnak ki.

A szerző a kutatás és a könyv írása közben konzultált Lord George Robertson és Jaap de Hoop Scheffer volt NATO-főtitkárokkal. A munka során meglátogatta a török Külpolitikai Intézetet és az ankarai Közel-Keleti Műszaki Egyetemet (Foreign Policy Institute and the Middle East Technical University in Ankara), az Antwerpeni Egyetemet (University of Antwerp), a Norvég Atlanti Szövetséget (Norwegian Atlantic Treaty Association), a Balti Védelmi Akadémiát (Baltic Defence College), a zürichi Szövetségi Technológiai Intézet Biztonságpolitikai Tanulmányok Központját (Center for Security Studies at ETH Zurich), valamint a római NATO Védelmi Akadémiát (NATO Defence College), ahol 2012 óta számos alkalommal tartott előadást a felsővezetői tanfolyamnak. A jelen könyvhöz kapcsolódó kutatása során

1 Rynning Sten a Dél-dánia Egyetemen hivatalos honlapján, <https://portal.findresearcher.sdu.dk/da/persons/sry>, ahol a legfontosabb publikációi megtalálhatók. Többek között Rynning, S.: NATO Renewed: The Power and Purpose of Transatlantic Security Cooperation. 2005. New York: Palgrave Macmillan; Rynning, S.: NATO in Afghanistan: The Liberal Disconnect. 2012. Stanford University Press; Farrell, T., Rynning, S. & Terrieff, T.: Transforming military power since the cold war: Britain, France, and the United States, 1991–2012. 2013. Cambridge University Press.

megosztották vele a megglátásaikat, nézeteiket és a tapasztalataikat olyan rendkívül kreatív gondolkodók, akik elkötelezett munkatársai voltak a NATO-nak, többek között Alexander Vershbow, Jamie Shea, Diego Ruiz-Palmer, Michael Rühle, Nicholas Williams és Heinrich Brauss.

Miért fontos a NATO történelmének megismerése és megértése? 75 év egy Szövetség történetében nagyon hosszú időszak. A három emberöltőnyi kor eseményei történelmi perspektívába kerültek, és azok résztvevői történelmi személyiségekké váltak. A monográfia lehetőséget ad arra, hogy visszaemlékezzünk az olyan eseményekre, amelyeknek a részesei voltunk, és megismerjük azokat, amelyeket nem élhattunk meg és csak hallomásból ismerünk.

Sten Rynning könyve részletes és alapos áttekintést nyújt a NATO transzatlanti kapcsolatokban betöltött kulcsszerepéről. Meggyőzően érvel a NATO fejlődéséről, hangsúlyozva, hogy ez több mint egy szerződésen alapuló, kölcsönös biztonsági garanciákat nyújtó Szövetség. Bemutatja a NATO demokratikus alapjait, kiemelve a szabad véleménynyilvánítás kulcsszerepét és annak erejét. Ehhez kapcsolódik Paul-Henri Spaak egykori NATO-főtitkár (1957–1961), aki egy latin mottót választott a Szövetség számára: „Animus in consulendo liber”, vagyis „A lélek a tanácskozásban szabad”. A kötetben a szerző végigköveti az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének teljes történetét a kezdetektől napjainkig. Hetvenöt év alatt a NATO végigjárta a hidegháborús diplomácia és a nukleáris elrettentés fordulatait, és tíz bővítési körben (1952–2024 között) növelte a tagországai számát. A NATO története a szabad gondolkodás által vezérelt hatalomgyakorlás, lényegében a nyugati értékek (demokrácia, egyéni szabadság, béke és stabilitás, jogállamiság, közös örökség, szolidaritás, jólét) geopolitikai relevanciájának a próbaköve volt és marad. A NATO Európa biztonsági rendjének középpontjában áll, és az, hogy mi történik vele, mindenkit érint.

A NATO hét és féltizedes története során számos alkalommal voltak belső viták és nézeteltérések, amiknek egy része a megszűnés veszélyét is magában hordozta. Ezen vitákat a Szövetség 1949 óta mind a hidegháború, mind a posztbipoláris korszakban több alkalommal is feloldotta. Ilyen volt az 1951-ben létrehozott Hármak Bizottsága, az ún. első „Három bölcs”, amely feladata a tagországok hadipari termelésének és gazdasági újjáépítésének összehangolása volt. Az ún. második „Három bölcs” Bizottság 1956-ban a NATO nem katonai együttműködési módozatai és lehetőségei kiterjesztésére és az Atlanti Közösség egységének megerősítése érdekében tett javaslatokat. A Pierre Harmel vezette, 1967-ben felállított bizottság a NATO előtt álló jövőbeli feladatokat vizsgálta annak érdekében, hogy a Szövetség a tartós béke tényezőjeként megerősödhessen. A NATO 75 éves történetében ez a jelentés volt a Szövetség egyik legelőremutatóbb dokumentuma.

Rynning hiteles leírást nyújt a stratégiai versenyről, a geopolitikai változásokról, és felteszi a kérdést, hogy milyen célkitűzései lehetnek a Szövetségnek a jövőre nézve. A könyv arról is szól, hogy a NATO-nak hogyan kell újragondolnia a jövőképét, hogy a globális rendért folytatott új küzdelmeket felvállalja. A NATO kezdetét és jövőképét alapító dokumentum, az Észak-atlanti Szerződés foglalja ezt össze röviden, egyszerű nyelvezettel. Egyértelmű üzenetet közvetít a NATO hatalomgyakorlásáról is. Többek között a NATO elkötelezett a szabadság, a demokrácia, az egyéni szabadság és a jogállamiság mellett (preambulum). Célja a stabilitás és jólét feltételeinek előmozdítása, valamint a konfliktusok kiküszöbölése a nemzetközi gazdaságpolitikában (2. cikk). A NATO nyitott a bővítésre, bármely más európai ország tagságára, amely képes a Szövetség alapvető értékeit támogatni (10. cikk).

Az Oroszországi Föderáció háborúja Ukrajna és Európa biztonsági rendje ellen veszélyezteti a Szövetséget és a tagországokat, de azt is megmutatja, hogy miért van szükség a transzatlanti együttműködésre. Hogyan jutott el a NATO oda, ahol ma van, és mit tartogat számára a jövő?

A jövővel kapcsolatban érdemes kiemelni, hogy a NATO demokrácián, szabadságon és szövetségen alapuló jövőképe ellentétben áll Vlagyimir Putyin elnök Oroszországanak

eurázsiai vagy Hszi Csin-ping elnök Kínájának sinocentrikus jövőképevel. Putyin elnök gyakorlatilag hadat üzent, azzal, hogy megtagadja a szuverén, független Ukrajnától azt a jogot, hogy szabadon dönthesse a sorsáról és a NATO-tagságot válassza. Egy szabad, független ország döntésébe – hova akar tartozni, melyik szövetséghez akar csatlakozni – egy harmadik fél beleszólását a NATO egyértelműen kizárta. Oroszország mellett ott áll Hszi Csin-ping Kínája. Kettejük határok nélküli stratégiai szövetsége hangsúlyozza a két hatalom fokozott összehangolódását és együttműködését az Amerikai Egyesült Államokkal és a NATO-val szemben. Kína szerint az ukrajnai háború oka az, hogy a NATO a keleti terjeszkedési körökben (1999 Csehország, Magyarország, Lengyelország, 2004 Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia, Szlovénia, 2007 Albánia, Horvátország, 2017 Montenegró, 2020 Észak-Macedónia) megsértette Oroszország jogos biztonsági igényeit. Kína a feltörekvő hatalom magabiztosságot sugároz, és komoly kihívást jelent a globális rend és a Szövetség számára is.

Az amerikaiak számára a NATO továbbra is a nemzetközi vezető szerep fontos eszköze marad. A Szövetség egyre nagyobb vonzerővel rendelkezik a nemzetközi rend iránt elkötelezett partnerek számára. Ukrajna megtámadása megváltoztatta a finnek és svédek nézőpontját a NATO-csatlakozásról, a két ország 2022. május 18-án hivatalosan kérte a felvételét a NATO-ba. Ez fontos döntés volt, mert összekovácsolta a tagországokat, akik szolidaritást, egyetértést és egységet mutattak. Az új tagországok geostratégiai helyzete és katonai képességei nagymértékben erősítették a NATO-t, Finnország stratégiai mélységet biztosít, Svédország csatlakozása felértékelte az Északi-sark és a sarkvidéki térségét. Ám a finn és svéd tagság legfontosabb üzenete a NATO *nyitott ajtók* politikájának relevanciája, eszerint bármely partnerországot meghívhatnak a Szövetség soraiba, aki erősíti az euro-atlanti térség biztonságát, stabilitását és vallja a transzatlanti értékeket.

A monográfia a bevezető után négy fő részre, ezen belül tizenegy fejezetre tagozódik. Az első fő rész a *A Grand Ambition Is Born: America's Alliance, 1939–65* címet viseli. Ezen belül három fejezetre tagozódik. 1. Amerika és az ENSZ előzménye, létrejötte (*America's Search for United Nations*), 2. Észak-atlanti Szerződés (*The North Atlantic Treaty*), 3. Elveszett törekvés? A hidegháborús NATO létrejötte (*Aspiration Lost? The Emergence of Cold War NATO*). A monográfia I. része a korai évekkel foglalkozik, visszarepít bennünket a második világháború és a tengelyhatalmakkal való szembenállás éveibe, és azt dokumentálja, hogyan vált a NATO a béke közösségévé és a szovjet kommunizmus elleni bástyává a kialakuló hidegháborúban.

A második rész a pragmatizmus és a konzervativizmus éveit taglalja, amikor a politikai törekvéseket feláldozták a nemzeti érdekek oltárán. A Szövetségben kiemelt helyen szerepeltek a hatékony konzultációk, hiszen a NATO-nak egy nehéz és veszélyes kihívással, a kelet–nyugati fegyverkezési versennyel, kellett szembenéznie. A NATO átvészelte a viharos 1970-es és 1980-as éveket, mert a szabad és szövetséges lét iránti akarat felülkerekedett az egyéni biztonságot érintő nemzeti érdekeken.

A harmadik rész a berlini fal leomlásával és a Szovjetunió szétesésével foglalkozik, ekkor körvonalazódott a Szövetség új irányvonala, amellyel az akkori reményeik szerint az új Oroszország is meg tud békélni. A hidegháború végén megfogalmazták, hogy mivel a NATO alapításában jelentős szerepet betöltő Szovjetunió és a Varsói Szerződés is felbomlott, ezért nincs további létjogosultsága a NATO-nak sem. Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió dominálta kétpólusú világrend megszűnt. Ezt a nehéz időszakot is túlélte a NATO új feladatokat keresve. A szerző áttekinti a NATO 1989–2011 közötti helyzetét, amely időszakot az átalakulás és a folytonosság jelzőkkel lehet a legjobban leírni. A NATO keleti határán fekvő szocialista országok biztonsági környezete gyökeresen átalakult, nem volt világos azonban, hogy az egykori szovjet blokk hogyan, milyen módon alakul át. A brüsszeli (1989) és a londoni (1990) csúcsteherkezeléseken az egykori ellenségek között bizalomépítés és együttműködés kezdődött. A NATO nyitott a közép- és kelet-európai országok felé. Ezt az időszakot a párbeszéd és

együttműködés, biztonság, konzultáció, elrettentés és védelem, valamint stratégiai egyensúly jellemezte. A Partnerség a Békéért Program előmozdította a politikai és a katonai együttműködést Európában, átalakította a NATO és a vele együttműködésre kész államok kapcsolatát.

A negyedik rész a kiábrándultság és a fásultság évtizedét öleli fel: az Oroszországi Föderáció nem békélt meg a NATO-val, a műveleti NATO új, Afganisztán felépítésére tett erőfeszítéseiben túlvállalta magát. Az egyik legnagyobb kihívás azonban a védelmi költségvetés kiegyensúlyozatlansága Európa és az Amerikai Egyesült Államok között, a transzatlanti teherviselés és a szűkös erőforrások voltak (Robert Gates beszéde, Trump és Macron nyilatkozatai). Ma Oroszország nagyszabású háborús erőfeszítéseivel szembeül a NATO, ami miatt a Szövetségnek vissza kell és kellett térnie az alapításkori elvekhez és értékekhez. A könyv amellett érvel, hogy a NATO-nak módosítania kell fejlődési útvonalt, mivel felemelkedőben van Kína és a globális dél számos országa is.

Rynning könyve erre vonatkozóan három tanulságot javasol.

1. A NATO nagyratörő geopolitikai törekvései a demokrácia és a diktatúra közötti küzdelemben meggyőző narratívát kínálnak, de könnyen félresikerült ambícióvá válhatnak. Az elsődleges kihívás továbbra is Oroszország, aki mögött ott van a globális és sokoldalú versenytárs Kína. A NATO a 6. cikkben rögzített földrajzi/geopolitikai határok szerint atlanti szövetség, amely összeköti Észak-Amerikát Európával. Kína azonban jelen van Európában és a közvetlen szomszédságában is, így a NATO-nak nem szabad elhanyagolnia ezt a jelenlétet. Rynning szerint fel kell készülni egy ázsiai háború eshetőségére is, különösen Tajvan kapcsán. A NATO-nak lehet globális dimenziója, de összhangban az Észak-atlanti szerződéssel a lényege az euro-atlanti térség kell, hogy legyen.

2. A NATO-nak elő kell mozdítania az európai vezető szerepet. A Szövetségnek nem szabad arra a feltételezésre alapoznia, hogy az Amerikai Egyesült Államok, amely a legerősebb ország a globális szinten, majd megold minden NATO problémát. A Szövetségnek egy valódi európai védelmi és védelempolitikai pillért kellene létrehoznia a NATO-n belül. A szerző szerint a hidegháború alatt a szövetségesek nem tudták kiépíteni ezt a pillért; a hidegháború után pedig egy részét az Európai Unióba helyezték át. Az európai védelem nem valósulhat meg a NATO-n kívül, az európai pillér az európai védelmi kiadások növelését, és a politikai befolyás újraelosztását jelenti/igényli. Ezt érzékeljük a 2025. évi hágai csúcserkeztet döntései után.

Rynning szerint egy új Harmel-jelentés segítene a NATO-nak abban, miként erősítse Európa a szerepét a Szövetségben. Európa és a NATO transzatlanti biztonságban betöltött szerepéről viták folynak, és a csúcstalálkozók sokasága ellenére az út továbbra sem világos. Rynning rámutat arra, hogy 1967 óta Kína és az ázsiai–csendes-óceáni térség lett az amerikai biztonsági stratégia elsődleges prioritása. Oroszország ukrajnai inváziója sem változtatta ezt meg. Felveti azt a kérdést, hogy az Európáról és a NATO szerepéről szóló jelenlegi viták csak egy újabb leküzdendő akadályt jelentenek-e, vagy a meglévő problémák a NATO végét jelentik. A NATO-nak támogatnia kell a hiteles elrettentéshez szükséges képességek megszerzését. A könyv megjelenése óta a hágai csúcserkeztet erre vonatkozóan több kérdésre választ adott. A tagországok megegyeztek, hogy 2035-ig a GDP-jük 5%-át védelemre és a biztonsággal kapcsolatos kiadásokra, legalább 3,5%-át a védelmi szükségletek finanszírozására és a NATO képességcéljainak teljesítésére, 1,5%-át a létfontosságú infrastruktúrák és hálózatok védelmére, a civil társadalom ellenálló képesség biztosítására, és a védelmi ipar megerősítésére fordítják.

3. Érdekes gondolat a harmadik javaslat, miszerint a Szövetségnek fel kell hagynia azzal, hogy mennyire befolyásolják tevékenységét a csúcstalálkozók, mert a kulcsszó mindig is a sikeresség volt. A NATO elveszíti/elveszítheti a fókusz, a végeredmény pedig a szakpolitika elburjánzása és a rövid távú gondolkodás lehet. A NATO-nak vissza kell térnie a hosszú távú politikai tervezéshez, mert a hidegháború idején sikeresen bizonyította, hogy képes erre.

A monográfia terjedelme 381 oldal, öt térkép szemlélteti és támasztja alá a mondanivalót a NATO különböző korszakairól (NATO területe 1949-ben, a NATO hidegháborús és hidegháború utáni bővítése, Oroszország háborúja Ukrajnában, globális stratégiai verseny). Különösen fontos adalékot nyújt a kötetbe szerkesztett, a NATO alapítását és különböző korszakait dokumentáló 29 fénykép, amelynek többsége a NATO Archives és a National Archives jóvoltából szerepel itt. Olyan történelmi pillanatokat örökítenek meg, mint 1945. július-augusztusban a potsdami konferencián Nagy-Britannia, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió vezetőinek találkoztóját, azt a pillanatot, amikor Truman elnök 1949. július 25-én aláírja az Észak-atlanti Szerződés dokumentumát a NATO párizsi főparancsnokságának épületében, Porte Dauphine-ben. Pierre Harmel belga külügyminiszter és Joseph Luns, a Szövetség leg-hosszabb ideig szolgáló főtitkára találkoztóját 1967-ben. Fontos további képek George H. Bush elnök, James Baker külügyminiszter és Manfred Wörner NATO-főtitkár 1989. évi találkoztója, valamint Silvio Berlusconi miniszterelnök, Vlagyimir Putin elnök és Lord George Robertson főtitkár megbeszélése a NATO–Oroszország Tanács ülésén 2002-ben Rómában. Meghatározó fontosságú, egyben sokat mondó kép Jens Stoltenberg NATO-főtitkár és Donald Trump amerikai elnök megbeszélése is 2019-ből.

A függelékben megtalálható az Észak-atlanti Szerződés szövege (316–320. o.), a lábjegyzetek/jegyzetek (321–358. o.), a tematikusan válogatott irodalomjegyzék (359–365. o.), valamint a személynévmutató és helynévmutató (366–381. o.). A könyv részletes hivatkozó és magyarázó jegyzetapparátussal rendelkezik, ami további értékes információt jelent a monográfia egyes fejezetei és témakörei megértéséhez. A figyelemreméltó számú lábjegyzet a négy fő részhez és a tizenegy fejezethez kapcsolódik.

A kötet szerzője számos forrást, iratot használt, valamint a NATO hivatalos honlapján megtalálható forrásokra is támaszkodott. A könyv fontos erénye a hét oldalnyi tematikusan válogatott irodalomjegyzék is, amely a NATO történetének legfontosabb fejezeteihez kapcsolódik. Ezek az alábbiak: Áttekintés a NATO-ról, Nyugati társadalom és eszmék, Az alapítás és a korai hidegháború, A hidegháborús enyhülés, válság és befejezése, A hidegháború utáni Európa és a NATO bővítése, A terrorizmus elleni háború és a globális NATO, Stratégiai verseny a huszonegyedik században.

A könyv hasznos a NATO iránt érdeklődő szakemberek számára, de az oktatásban is kiemelten fontos. Nélkülözhetetlen és tanulságos a katonai vezető, katonai logisztika, nemzetközi kapcsolatok, a nemzetközi tanulmányok, a nemzetközi biztonság- és védelempolitika, valamint a politológia szakok alap- és mesterképzésében. Felhasználható a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, a Katonai Műszaki Doktori Iskola kutatási területein, a doktoranduszok képzésében is.

A megjelent monográfia alkotásra ösztönözheti a szerzőt, hogy a NATO folytatólagos történetét a közelgő újabb évforduló idején is bemutassa, az olvasót pedig arra, hogy befogadja ezt az átfogó történeti áttekintést nyújtó munkát.

Siposné dr. Kecskeméthy Klára